

A jövő körforgásos és platform gazdasága

Tóth Tibor Gergely

DOI: 10.14267/VILPOL2023.01.14

A Magyar Nemzeti Bank podcast sorozatában „A jövő körforgásos és platform gazdasága” című beszélgetés (https://soundcloud.com/magyar_nemzeti_bank/a-jovo-korforgasos-es-platform-gazdasaga-vendegunk-danoczy-balint-es-sajtos-peter?si=e00620a5218047a58a1f0c222751e2e8&utm_source=clipboard&utm_medium=text&utm_campaign=social_sharing) témáját a jegybank által májusban meghirdetett Új fenntartható közgazdaságtan című vitairat adta. A vendégek Danóczy Bálint és Sajtos Péter voltak, akik a vitairat „Termelés és szolgáltatás új formáiról” című fejezetét készítették. A podcast házigazdái Bodnár Előd és Nánási-Kézdy Tamás voltak. A felvétel 4 hónappal a leirat elkészülése előtt történt.

A vitairat kiindulópontja az, hogy át kell alakítanunk az élet minden területét, de azon belül is a közgazdaságtant annak érdekében, hogy a fenntarthatóság kerüljön a középpontba. Az említett fejezet a termelési láncok átalakítását sürgeti, a jelenleg domináns lineáris termelési lánc felől a körforgásos gazdaság felé. A szerzők ennek a módjára és szükségszerűségére mutatnak rá.

Mit is jelent a körforgásos gazdaság?

Ilyen kérdések esetén fontos tisztázni az adott alapfogalmakat, kezdve a lineáris termelési értékláncnál, mely egyszerűsítve nem más, mint hogy összegyűjtjük az alapanyagokat, legyártjuk a terméket, majd végső felhasználásra odaadjuk a kész terméket. Amikor a terméket a felhasználó megunja, lecseréli, akkor az értékét veszti és sok esetben szemét keletkezik belőlük.

A körforgásos gazdaságban gondolkodnak arról, hogy ne álljon meg a termék egy adott felhasználásnál; ami egyszer alapanyag vagy végtermék volt, az a következő termelési ciklusban alapanyagként folytassa, ne szemét keletkezzen belőle.

Több lépcsőfok a körforgásos gazdasághoz

Először a platformalapú gazdasági megközelítést kell megteremteni, elérni. Ez a szemlélet leegyszerűsítve lerövidíti az értékláncot, kiiktatja a közvetítőket a szolgáltató és a szolgáltatást igénybe vevők között. Ezzel párhuzamosan létrejön a platformszolgáltató, ami egy új szint a jövő gazdaságában, és ez egyszerűsíti és gyorsítja a folyamatokat.

Hogy könnyebb legyen elképzelni, egy háromszöget hoztak fel példának a szerzők, melynek két oldalán van a szolgáltató és az igénybe vevő, a csúcán pedig a platformszolgáltató, közöttük kölcsönhatás van, amit oda-vissza nyíl érzékeltet. Ez a háromszöget egy négyzetté is át lehet alakítani, mert a platform, ami biztosítja a szolgáltató és a szolgáltatást igénybe vevő együttműködését támaszkodhat egy másik platformra, amelyik például egy felhőszolgáltatást biztosította tárhely vagy egyéb más szolgáltatást. Van komplementaritás a platformok között, ilyenek a technológiai, felhő alapú szolgáltatók.

A lineáris modell problémái, a jövő irányzatának előzményei

A 60-as években a Római Klub a nulla növekedésre tett javaslatot, a 80-as években pedig az egyik washingtoni intézet kiadványaiban jelent meg, hogy a gazdasági tevékenységek vizsgálatánál vegyék figyelembe a termék által okozott terhelést a természeti környezetre nézve. Ennek hatására a fenntartható közgazdaság elmélete iránt az elmúlt 5-10 évben megugrott az érdeklődés.

Ezt követően szó esett a podcastban az overshoot day fogalmáról, ami azt a napot jelenti, amikor az emberiség adott évben maximálisan kihasználta az összes természeti erőforrásait, amelyet a Föld egész évben regenerálni képes. Minden ezt követő nap plusz, jövőt terhelő erőforrás felhasználást jelent. 2022-ben július 28-a volt a Föld egészét tekintve ez a nap, ami minden évben egyre hamarabb jön el. Manapság 1,5-1,6 Földre van szükségünk az ipari termelés fenntartásához.

A 2008-as válság után a hatékonyabb gazdasági modellek felé mozdult el a közgazdaság, ez a platform alapú gazdaság elterjedése. Előnye volt, hogy gyors megoldást kínált azoknak, akik a válság miatt elvesztették a munkahelyüket. A platform gazdaságot nem lehet beilleszteni a korábbi gazdasági struktúrába, annyira fiatal és új szemlélet. A platformokat generálják a már fentebb említett tech-komplementerek, ezek egyre inkább úgy működnek, mint az áruházak, az erre ráépülő platformok pedig kisboltoknak tekinthetők. Az értékláncok rövidülése ezeket a platformokat még fontosabbá teszi, hatékonyabb és fenntarthatóbb formát biztosít a gazdaság működése számára.

A platform gazdaság érdekes szeglete a megosztásos modell. Itt a hagyományos közgazdasági kereslet és kínálat a lehető leghatékonyabban összekapcsolódik. A kínálatnál az üresen álló kapacitásokat lehet drasztikusan hatékonyabban kihasználni, a kereslet pedig rugalmasan, dinamikusan tud változni (például az Uber és az Airbnb). A platformoknak köszönhetően a kínálat sokkal átláthatóbb, a belépési küszöb is lejjebb került mindkét oldalon.

Körforgásos modell – állandó újra felhasználás

A körforgásos gazdaság jelentősen átalakítja a tulajdonlás fogalmát, mert esetében a végfelhasználóból tartós bérlővé lépünk elő. (Ilyen megoldással próbálkozik az Apple – a felhasználó nem megveszi az adott telefont, hanem lízingeli a cégtől, és egy év múlva biztosítják számára az új készülékre történő cserét.)

Szó esett arról is a podcastban, hogy elsősorban a cégeknek kell jól megoldani a körforgásos működést. Ez a körforgás be tudná zárni azt az űrt, amely jelenleg a lineáris gazdaság értékláncában van, ugyanis a lineáris modellt sokszor nem lehet visszafordítani, nincs meg a megfelelő infrastruktúra (például: megvesszük a telefont, de elhasználódás után a csere nem biztosított). Ez az új forma egyrészt az erőforrásokkal való gazdálkodást hivatott átalakítani, másrészt a negatív kibocsátást is csökkenteni, illetve a segítségével pontosabban beazonosítható az esetleges túlfogyasztás is. A túlfogyasztásra az autókat hozta fel példának. Az autót használók napi 1-2 órát használják maximum a gépjárművet, 95%-ban áll az autó, ezzel a gépjárműtulajdonosok körében túlfogyasztás mutatkozik. Az előbbi szemlélet meghökkentő lehet.

Nehéz kialakítani a megosztásos gondolkodásmódot, ugyanis amit társadalmi, összhasznossági és fenntarthatósági szempontból hasznosnak gondolunk, az egyéni hasznosság szempontjából nem biztos, hogy kifizetődő. Társadalmi szinten optimálisnak tűnik, hogy az egyéni javakat társadalmilag megosztjuk. Fenntarthatósági szempontból ez az irány előremutató.

A körforgásos gazdaság egy teljes értéklánc és ellátáslánc szintű megújulás, ennek köszönhetően egyre kevesebb hulladék keletkezik. Megemlítették, hogy vannak olyan helyzetek, hogy egy adott termék hulladékként való kezelése már kifejezetten költségnövelő hatású a gyártónál. Fontos mérföldkő az összhasznossági folyamatokban a digitalizáció, mert ebben az adat és a technológia össze tud kapcsolódni. Az ezt követő pillért a fenntarthatóságban, az erőforrások megosztásában az állami, kormányzati ösztönzők jelentik, amit a magánszektor érdekeltségének fokozása, ennek részeként a magánszemélyek, a fogyasztók érdekelte tétele követ.

A kapitalizmus „kikapcsolása”?

A kapitalizmus motorja az önérdék – érdekem van valamiben, halmozok, fogyasztok, magántulajdont növelek. Ennek kikapcsolása lenne a megoldás? Érdek nélkül nem működnek az elképzelések. Vannak szabályok, törvények, amik bizonyos gátat szabnak a körforgásos gazdaságnak. Kormányzati felelősség nélkül nem tud beindulni a körforgásos gazdálkodás. Több szintes gazdaság ez is, a legfelső a makro- (EU, régió stb.), ezt követi a mezo- (helyi ökoszisztéma, vállalatok értékrendszerei), majd a mikroszint (magánszemélyek és vállalatok közötti kapcsolat). Ha ez a három szint egy irányba mutat és végül körbeér, akkor indulhatnak be az újfajta elképzelések. Nagy mértékben meghatározók az úgynevezett szociodemográfiai faktorok, és emiatt is nehéz alkalmazni az egyéni javak halmozásának az elhagyását.

A tömeges átállás? Kulcsa a magánérdek?

„Rövid távon megvalósíthatatlannak tartjuk, a hosszú táv meg messze van, hogy gondolkodjunk rajta” – szokták hangoztatni az ellenérvet. Minden ígéretesebb elméleti koncepcióban felmerül a tömeges átállás tervezése és ösztönzése. A körforgásos gazdaság esetében az a fontos, hogy több eleme épül és kapcsolódik össze. Még vizsgálni kell a kapitalizmus iránti elköteleződés szerepét, ami azt is jelenti, hogy a fenntartható és körforgásos gazdaságban lehet-e létjogosultsága a kisvállalkozások innovációjának, amiket a kapitalizmus mozgat?

A szerzők úgy látják, hogy nem lehet drasztikusan és gyorsan változtatni. Edukációkkal és állami ösztönzőkkel lehet elősegíteni a fejlődést, de rövid idő alatt, drasztikusan nincs erre lehetőség. Vannak nagyon jó példák, de vannak nagyon kilátástalan területek is a körforgásos modell kialakulására. Vizsgálni kell, hogy melyik eszköz/szolgáltatás milyen hatással van az egyén életére. Mi az, amihez ragaszkodik, és mi az, amihez nem feltétlenül. A nagyobb értékű vagyontárgyakkal (pl. autó) egyszerűbben lehet elindítani a körforgásos modelleket. Az optimális végcél a körforgásos gazdaság. Ez alapján minden újrahasznosítható válik, főleg abban az esetben, ha az kerül be a rendszerbe, amiből olyan hulladék lesz, ami újra felhasználható. A gondolkodásmódban meghatározó, hogy a kidobás helyett a megjavítás legyen az első opció. Az északi országokban a javítást terhelő ÁFA 0%-os, ami erős állami ösztönző.

A beszélgetés zárógondolata az volt, hogy akkor tudnak változni a dolgok, ha az anyag, ami a termékben van, valamilyen módon továbbra is felhasználható lesz. Fenntarthatósági szempontból ez a helyes irány.